

The Importance of Personal Pension System in the Development of Financial Literacy*

Resül YAZICI¹

Keywords

Personal Pension System, Social Security System, Financial Instruments, Financial Literacy, Financial System.

Abstract

Factors, such as high inflation rate and pressure on current account deficit, affect the internal and external value of the local currency, which dominates short-term behavioral manner in Turkey's economy. It is inevitable that this approach will be effective in the planning for the future and in the lack of awareness of insurance.

In addition to these structural problems of the economy, the development of financial literacy is urgently needed in a structure, where individuals lack the knowledge of basic financial issues but are not aware of this. Without the correction of this deficiency, the desired results cannot be achieved regardless of how much incentive is given in the Personal Pension System (PPS).

In fact, advancing financial literacy as well as achieving desired results in the PPS are interconnected issues. Considering this interaction, it is necessary to use the tools of PPS in long-term, patience-requiring training activities.

In our study, to create cognition, it will be emphasized how important the concept of complementary insurance for retirement for individuals is. We give some recommendations to ensure success in financial literacy education programs which, focuses on PPS and its tools, as PPS has the feature as complementary to the social security system.

Article History

Received

5 Jan, 2019

Accepted

14 Mar, 2019

Finansal Okuryazarlığın Gelişmesinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi*

Anahtar Kelimeler

Bireysel Emeklilik Sistemi, Sosyal Güvenlik Sistemi, Finansal Araçlar, Finansal Okuryazarlık, Finansal Sistem.

Özet

Türkiye ekonomisinde özellikle enflasyon oranının yüksekliği, cari açığın kurlar üzerindeki baskısı gibi çeşitli faktörlerin yerel paranın iç ve dış değerini olumsuz etkilemesi, kısa vadeli davranış tarzını hâkim kılmaktadır. Bu yaklaşımın her alanda olduğu gibi geleceği planlama, sigortalama bilincinin oluşmamasında da etkili olması kaçınılmazdır.

Ekonominin bu yapısal sorunları yanında, bireylerin de temel finansal konulardaki bilgi eksikliklerinin olması ama bunun da farkında olmadığı bir yapıda acilen finansal okuryazarlığın geliştirilmesi gündeme gelmektedir. Başka bir ifadeyle bu eksiklik giderilmeden, Bireysel Emeklilik Sisteminde (BES) olduğu gibi ne kadar teşvik verilirse verilsin istenen sonuçlara ulaşılamamaktadır.

*X. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series - Ohrid/Macedonia October 27-28, 2018'te özet bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-7875-3331. Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, resul.yazici@bilecik.edu.tr

Makale Geçmişi

Alınan Tarih

5 Ocak 2019

Kabul Tarihi

14 Mart 2019

Aslında hem finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hem de BES'te istenen sonuçların elde edilebilmesi birbirine bağlı konulardır. Buradaki etkileşimi dikkate alarak, uzun dönemli, sabır gerektiren eğitim faaliyetlerinde BES'in araçlarını kullanmak gerekmektedir.

Çalışmamızda, bugünleri okuyabilme ve yarınları öngörme eksikliği olan bireylerdeki bu bilincin oluşturulmasında, emeklilikleri için önemli olan tamamlayıcı sigorta kavramının ne kadar önemli olduğu vurgulanacaktır. Sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı özelliği olan BES'i ve araçlarını merkeze alarak düzenlenecek finansal okuryazarlık eğitim programlarında başarılı olunabilmesi için öneriler verilmeye çalışılacaktır.

1. Giriş

Finansal okuryazarlık, bireylerin, finansal araçları tanımasını ve bunları doğru finansal kararları alabilmesi için uygun zamanda kullanabilmesini içerir. Başka bir ifadeyle bireyin, hem gündelik yaşamda elindekileri koruyabilmek için doğru finansal kararlar alması hem de geleceğini garantiye alacak şekilde planlayabilmesi de finansal okuryazarlık seviyesiyle ilişkilidir.

Finans sistemi içinde yer alan sigorta sektörü de, hem elimizdeki (sağlığımız dâhil) varlıkları olası risklere karşı korumayı hem de gelecekteki emeklilik günlerindeki maddi anlamdaki yaşam standartlarını korumayı amaçlayan araçları sunmaktadır. Fakat bireylerin potansiyel riskler hakkında bilgi sahibi olması ve bunları kontrol altına alabilmesi, gelecek hakkında doğru planlamalar yapabilmesi için sigortalı olma ihtiyacını duyması da finansal okuryazarlık ile mümkün olabilecektir.

Toplumdaki her seviyedeki finansal okuryazarlığın artması sayesinde de, hem bireylerin elindeki varlıkları koruyabilmesi; tasarruflarını uygun yatırımlara yönlendirebilmeleri sağlanacaktır. Bunun sonucunda finansal sermayede hatalı yönlendirmeler, israflar önlenebilecektir. Hem de sigorta sisteminin topladığı primlerin ve tasarrufların finansal sistemde kalması, toplam tasarrufların artmasını sağlayacaktır. Bu şekilde finansal sistemde derinliğin artması (faiz, döviz kuru gibi) fiyatlamalara, bunların neden olduğu enflasyon gibi sorunlara olumlu yansıtacaktır. Öztürk ve Çoltu'a (2018, s.1534) göre de, finans sisteminin derinleşmesi, tasarrufların artmasını, artan tasarrufların verimli yatırımlara kanalize edilmesini ifade ederken aynı zamanda sermaye yetersizliği için de olumlu ortam yaratmaktadır. Bu gelişmeler ışığında finansal derinleşmenin ekonomik büyümeyi harekete geçirmesi kaçınılmaz görülmektedir.

Diğer taraftan eğer bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri geliştirilebilirse, teknolojik gelişmeler ile her geçen gün daha karmaşık bir hale gelen finans dünyasında maruz kalınan kayıplar veya problemler ortadan kalkabilecek veya zararları minimize edilebilecektir. Aynı şekilde bireysel kayıplar kadar toplumsal zararlar da önlenebilecektir. Bu yüzden bireylerin finansal okuryazar olmaları onların kendi sorumluluğu kadar hükümetlerin, tüm finans ve eğitim kurumları gibi birçok kişi, kurum ve kuruluşu da yakından ilgilendirmektedir.

Özellikle Türkiye'deki enflasyon oranının yüksekliği, cari açığın kurlar üzerindeki baskısı gibi çeşitli faktörlerin yol açtığı "enflasyon, faiz, devalüasyon" sarmalı, kamunun finansal okuryazarlığın geliştirilmesi konusunda sorumluluğunu artırmaktadır. Zira bu temel faktörlerin yerel paranın iç ve dış değerini olumsuz etkilemesi, kısa vadeli davranış tarzını hâkim kılmaktadır. Bu yaklaşımın her

alandaki olduğu gibi geleceğin planlanması, sigortalanması bilincinin oluşmamasında da etkili olması kaçınılmazdır.

Bu yüzden kamunun, bireylerin geleceğini planlamasını, emeklilik sonrası yaşam standartlarını korumasını, hem mikro hem de makro ölçekte tasarruf seviyesinin yükseltilebilmesini sağlamak için BES sistemine yönelik verdiği %25 oranındaki teşvik güzel bir araç olmakla birlikte bunun yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun birçok sebebi olabileceği gibi temel nedeninin finansal okuryazarlığın yetersiz olduğu söylenebilir. Zira yapılan çeşitli araştırmalar, düşük finansal okuryazarlığa sahip bireylerin emeklilik dönemlerini planlamadıklarını (Lusardi ve Mitchell, 2006, s.14), yüksek faiz oranları ile borçlandıklarını, yüksek işlem maliyetleri ile karşı karşıya kaldıklarını daha az yatırım ve tasarruf yaptıklarını ve finansal sisteme daha az dâhil olarak birikimlerini yastık altında biriktirdiklerini göstermektedir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha üst düzeydedir.

Aslında bu sonuçlar şunu göstermektedir: Hem finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hem de BES'te istenen sonuçların elde edilebilmesi birbirine bağlı konulardır. Buradaki etkileşimi dikkate alarak, uzun dönemli, sabır gerektiren eğitim faaliyetlerinde BES'in araçlarını kullanmak gerekmektedir.

Bunların nasıl gerçekleşeceğini vermeye çalışan çalışmamız üç temel başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta BES'in, Türk finansal sistemindeki gelişim süreci kısaca incelenecektir. Bu başlıkta bireylerin çalışma dönemleri ve emeklilikleri için önemli olan sosyal güvenlik sistemi ve tamamlayıcısı olan Bireysel Emeklilik Sisteminin, ne kadar önemli olduğu da vurgulanacaktır. İkinci ana başlıkta ise Türkiye'de finansal okuryazarlığın geliştirilmesinin yani bugünü okuyabilme ve yarınları öngörme eksikliği olan bireylerdeki bu bilincin oluşturulmasının önemi ele alınmaktadır. Çalışmanın son ana başlığında, sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı özelliği olan BES'i ve araçlarını merkeze alarak düzenlenecek finansal okuryazarlık eğitim programlarında başarılı olunabilmesi için öneriler verilmeye çalışılacaktır.

2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesine Genel Bakış

Sosyal güvenlik en temel insan haklarından birisidir. Herkes ömrünün belirli bir döneminde desteğe muhtaç hale gelebilir. Kamusal yardım devletin ihmal edemediği bir harcama türüdür. Ancak bu harcamaların finansmanı sorunu, hem hizmeti sınırlandırmakta hem de finansmana katkı konusunda sıkıntılar oluşturmaktadır (Acar ve Kitapçı, 2008, s.77).

Bu sıkıntılar kaçınılmaz bir şekilde sosyal güvenlik sistemlerinde önemli değişimleri, dönüşümleri gündeme getirmiştir ve bu arayışlar daha da devam edecektir. Tatlı ve Göçer'e (2015, s.94) göre de, Türkiye'de de sosyal güvenlik sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Emeklilik sisteminde 1999 ve 2008 yıllarında kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda aylık hesaplama sistemi değiştirilmiş, emeklilik yaşı yükseltilmiş, prime esas kazançlar ve prim oranları ile ilgili değişiklikler yapılmış ve kayıtlı istihdamı artırmaya yönelik çeşitli önlemler alınmıştır. Farklı sosyal sigorta kurumları (SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı), 2006 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında bir araya

getirilmiştir. Bir araya getirilen bu farklı sosyal sigorta kurumlarının, farklı sosyal sigorta rejimleri de 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu içinde birleştirilmiştir.

Bu dönüşümlerin temel amacı, sosyal devlet gereği verilmesi gereken hizmetlerin giderlerinin, sosyal güvenlik sistemi tarafından karşılanamaz hale gelmesi nedeniyle elzem olan çözüm arayışlarıdır. Çünkü teknik ifadesiyle, sistemin aktüeryal ve mali açıdan sürdürülebilirliği zorlaşmaktadır. Alper'e (2017, s.21) göre de, aktif/pasif sigortalı oranı, aynı zamanda sistemin aktüeryal dengesini gösteren gelir/gider karşılama oranının gerisinde yatan yapıyı gösterir.

Türk sosyal güvenlik sisteminin uzun dönemli aktüeryal dengesinin yeniden tesisini ve kurumsal etkinliği geliştirmeyi amaçlayan kapsamlı sosyal güvenlik reformu iki aşamalı bir süreç olarak tasarlanmış ve 1999 yılından itibaren hayata geçirilmeye başlanmıştır. Reformun ilk aşamasında sosyal sigorta parametrelerinin yeniden tasarımı yapılmış, kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik tedbirler getirilmiş, prime esas ücret tavanı ve emeklilik aylıklarının hesaplanmasında ödenen primlerin etkisi artırılmış ve kademeli olarak emeklilik yaşı yükseltilmiştir. Ayrıca işsizlik sigortası hayata geçirilmiş, işsizlik ödeneğinin yanı sıra yeni iş bulma, meslek edindirme ve geliştirme eğitiminin verilmesi sağlanmıştır. Reformun ikinci aşamasında sosyal sigorta kurumlarının etkinlik ve verimliliklerini arttırmaya yönelik teknolojik ve kurumsal yapılanma çalışmalarına başlanmış, sağlık hizmetlerinde yeniden yapılanma başlatılmış, kapsamlı bir sosyal yardım sisteminin kurulması için çalışmalara başlanmış ve (27 Ekim 2003 tarihinde ilk emeklilik planlarının onaylanması ile birlikte) 2003 yılı sonunda BES uygulanmaya başlanmıştır (Apak ve Taşçıyan, 2010, s.121). 1 Ocak 2017 itibarıyla de yurtiçi tasarrufların artırılmasını ve bireylerin aktif çalışma dönemindeki gelir seviyelerini, emekliliklerinde de korumalarını sağlamak amacıyla Otomatik Katılım Sistemine geçilmiştir.

Çımrın ve Durdu (2015, s.71) çalışmasına göre BES, fonlama modeline dayanan bir sistemdir. Fonlama modeli esas olarak gelecekte yapılması gereken bir emeklilik harcaması için, çalışma hayatı boyunca düzenli bir karşılık ayrılması ve bu ayrılan karşılığın da ödeme yapma zamanına kadar emeklilik dönemi harcamalarını karşılayabilecek güvenli ve verimli bir şekilde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu sistemi, dağıtım modelinden ayıran en temel özellik, çalışanların aylıklarından yapılan kesintilerin bir fon havuzunda toplanarak yine kendilerine ödenmesidir. Yani bu sistemde her çalışan yine kendisinin finansörüdür. Dağıtım modelinde ise çalışanlar kendinden önceki grubun finansmanını gerçekleştirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında dağıtım modelinde meydana gelen bütçe açıklarının devlete olan yükü, fonlama sisteminde olmayacaktır.

BES sisteminin bu temel özellikleri, hem kendisinin daha da kabul görmesini ki bu da kullanılan finansal araçların tanınmasına dolayısıyla finansal okuryazarlığın geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Hem de kişileri uzun dönemli bir birikim sürecine yönlendirerek, bireylerin emeklilik dönemlerinde yaşam standartlarını koruyabilecekleri bir ek gelir elde etmelerine ve finansal sistemde derinliğin artmasına olanak sağlayabilecektir ki bu açılardan BES gittikçe elzem hale gelmektedir.

Zira yukarıda da ifade edildiği gibi, bir sosyal güvenlik sisteminin yükümlülükleri ile gelirleri arasındaki oranı ifade eden aktüeryal denge, temelde artan ortalama yaşam beklentileri, gerçekleşen erken emeklilik uygulamaları, toplanan primlerin yanlış yatırımlara yönlendirilmesi gibi nedenlerle, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bozulmaktadır. Bu olumsuz gidişatı gören bireylerin, sistemden beklentilerinin azalması nedeniyle ve/veya yarınlardaki emeklilik maaşlarındaki kayıplarını telafi etmek için gönüllü katılım (fonlama) esasına dayanan ve 2003 yılında başlayan BES’in, kamu sosyal güvenlik sistemini (dağıtım modelini) tamamlayıcı özelliğiyle, kısa zaman içinde genel kabul gördüğü gözlemlenmektedir. Tablo 1’de de görüldüğü gibi sisteme artan bu ilginin temel nedenleri olarak, sisteme katılımların aşamalı olması nedeniyle sürekli gündemde tutulmasının yanı sıra, kamu sosyal güvenlik sisteminden emekli olmanın zorlaşması ve devlet katkısı gibi teşviklerin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu avantajların finansal okuryazarlık projeleriyle birleştirilmesi sistemin başarısını artıracaktır.

3. Türkiye’de Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinin Önemi

Bireyler, bütçelerini hazırlamak, tasarruflarını yönlendirmek veya açıklarını finanse etmek, çocuklarının geleceği için fon oluşturmak, emeklilik planları yapmak gibi çeşitli finansal kararlar almaktadırlar. Fakat birçok bireyin bu gibi finansal konulardaki bilgi ve becerileri oldukça yetersizdir. Örneğin OECD tarafından 2005 yılında yapılan çalışma bireylerin sadece finansal konular ile ilgili bilgi eksikliklerinin olmadığını, aynı zamanda finansal sistemin en basit kavramlarını dahi bilmemelerine rağmen, gerçekte olduğundan daha fazla bilgiliymiş gibi davrandıklarını ortaya koymaktadır. Bu da bireylerin finansal konularda yanlış adımlar atmalarına ve büyük sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Bu yüzden alınacak kararlarda isabetli tahminler yapmak, hataları azaltmak için gerekli olan finansal eğitim, Zait ve Berteau’a (2014, s.37) göre, finansal dışlanma risklerini azaltarak, rasyonel davranışları artırarak ve finansal piyasalar için artan bir likiditeye katkıda bulunarak, hem toplumun bütününe hem de ülkenin rekabet edebilirliğine katkıda bulunabilir.

Finansal okuryazarlık, finansal araçları bilmek kadar bunları uygun zamanda, uygun bir şekilde kullanabilme becerilerini de içermektedir. Dolayısıyla Huston (2010, s.306) çalışmasına göre de, finansal bilgi finansal okuryazarlığın ayrılmaz bir boyutu olmasına rağmen, buna eşit değildir. Çünkü finansal okuryazarlık, bireyin finansal bilgilerini finansal kararlar almak için kullanabilme yeteneğine ve güvene sahip olması gerektiğini de içermektedir. Dolayısıyla bireyin finansal bilgisini kullanarak bunu uygun şekilde uygulaması da önemlidir.

Bu önemine rağmen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, finansal hizmetlere sınırlı talep olmasını iki görüşe bağlayan Cole vd (2009, s.2) araştırmasına göre birinci görüş, bu hizmetlerin pahalı olması ve genellikle ölçek ekonomileri içermeleri nedeniyle düşük gelirli bireylerin finansal hizmetler talep etmemeleri olabilir. İkinci görüş ise, bu ülkelerde finansal okuryazarlığın gelişmemiş olması finansal hizmetlere olan talebi de sınırlamaktadır. Başka bir ifadeyle Capuano ve Ramsay (2011, s.26) çalışmasına göre de, finansal okuryazar olmamak bireylerin

finansal piyasalara katılımını sınırlamaktadır, çünkü yeterli finansal bilgiye sahip olmamak bireylerin anlaşılması zor olan finansal ürünlerden kaçınmalarına neden olmaktadır. Bu kişiler borçlanmaktan kaçınmakta, para ve menkul kıymetlerden uzak durmakta ve finansal piyasalara katılımında çekimser davranmaktadırlar. Dolayısıyla bu kişiler açısından bir finansal dışlanma söz konusudur. Ancak uzun dönemde finansal dışlanma bireyin finansal piyasaların sağladığı fırsat ve faydaları kaçırmaması nedeniyle yüksek maliyetler üstlenmesine neden olabilir

Bu yüzden Türkiye’de, yukarıda bahsedilen ölçek ekonomisi sorununun aşılabilmesi, finansal hizmetlere talebin artması için finansal sistemin başta düzenleyici denetleyici kurumları olmak üzere tüm taraflar görev almalıdır. Özellikle BES sisteminde bulunan şirketlerin verdiği katkılar, sinerji elde edilebilecek, uzun vadeli projelerle desteklenmelidir. Zira gelişmekte olan ülkelerde finansal okuryazarlığın artması, finansal piyasaların reel ekonomik büyüme üzerinde ve toplumda yoksulluğun azaltılmasında etkisi olabilir. Ayrıca, finansal okuryazarlar, ülkelerindeki piyasa koşullarını daha iyi analiz edebileceklerinden dolayı dışsal volatilitenin etkilerinde aşırı tepki vermeyerek, finansal piyasalardaki dalgalanmaları yumuşatabileceklerdir (OECD, 2005, s.35). Artan bilgi ve beceriye sahip finansal okuryazar sahibi bireyler, hem para hem de sermaye piyasalarına katılma becerileri artacaktır.

Baştürk vd. (2018, s.136) göre de, finansal okuryazarlık, finansal refahı artıracak bir takım davranışları içerir. Finansal okuryazarlık kapsamındaki temel yetkinliklerden biri kötü günler için tasarruf yaparak uzun vadeli planlama yapmaktır. Tasarruf genellikle finansal araçlar kullanılarak kenara para koymak şeklinde olabilir. Aktif tasarruf sahipleri gelir ve harcama süreçlerini düzenleyerek bütçeleme işlemlerini destekleyebilecek bir davranış sergileyebilir. Tasarruf yapan kişiler finansal açıdan şoklara karşı daha dayanıklı iken, finansal hedeflerine de daha yakın olabilirler.

Dolayısıyla finansal açıdan daha birikimli olan bu bireylerin emeklilik planlaması yapması daha kolay olacaktır. Mikro anlamdaki bu beceriler finansal piyasaların daha etkin işleyebilmesine, makro anlamda refahın artmasına da pozitif katkı sağlayacaktır.

4. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Kullanılması

Gerek teşvik sistemi ve gerekse de yapılan tanıtım faaliyetleriyle sistemden kısa sayılabilecek bir zaman içinde elde edilen sonuçlar olumludur. Tablo 1’de, BES’te yer alan katılımcı sayısı incelendiğinde, toplam katılımcı sayısı 2003 yılı sonunda 15.245 kişi iken, 28.12.2018 itibarıyla 6.875.886 kişiye yükselmiştir. Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde ise bireysel emeklilik sistemine katılan katılımcıların çoğunlukla 25-34 ve 35-44 yaş grubunda yer aldıkları, en düşük katılımcı sayısının 25 yaş altı grubunda yer aldığı görülmektedir. Sistemde yer alan katılımcıların sahip oldukları fon tutarı, 28.12.2018 itibarıyla 76.590 milyon TL; 2013 yılında başlayan devlet katkısı ile toplam fon büyüklüğü ise 87,9 milyar TL’ye ulaşmıştır.

Bu trendin devamının, finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilebilmesi çalışmalarıyla artacağı da öngörülebilmektedir. Aynı şekilde BES’e artan ilgi ve

sistemin araçları sayesinde finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilebilmesi de muhtemeldir. Zira Tablo 1’de görüleceği gibi, özellikle bireysel emeklilik sisteminde bulunan 35-44 ve sonraki yaş grubundakilerin tasarruf gücünün, 25-34 ve altına göre göreceli olarak daha yüksek olabilmesi, bu kesimin ikna edilebilmesini, sistemdeki kalıcılıklarının artırabilmesini daha mümkün yapmaktadır.

Tablo 1: Yaş Dağılımına Göre Katılımcı Sayısı ve Katılımcıların, Devlet Katkısı Toplam Fon Tutarı (TL)

Yıl	25 yaş altı	25-34 yaş	35-44 yaş	45-55 yaş	56 yaş ve üzeri	Toplam Katılımcı Sayısı	Katılımcı Fon Tutarı (milyon TL)	Devlet Katkısı Fon Tutarı (milyon TL)**
2003	827	5.342	4.998	3.723	355	15.245	***	
2004	27.323	132.011	106.193	44.593	4.137	314.257	***	
2005	56.266	277.643	223.730	103.017	12.040	666.142	***	
2006	80.185	428.632	360.283	177.769	26.781	1.073.650	2.815	
2007	106.925	579.060	485.578	246.928	39.213	1.457.704	4.566	
2008	122.129	687.539	581.450	302.390	51.846	1.745.354	6.373	
2009	130.082	768.511	662.383	361.400	65.946	1.988.322	9.000	
2010	136.970	869.568	755.898	433.448	85.594	2.281.478	12.012	
2011	155.800	986.991	880.952	503.097	112.737	2.639.577	14.330	
2012	185.576	1.137.892	1.058.646	594.389	142.530	3.119.033	20.326	
2013	261.036	1.436.453	1.399.488	816.906	213.073	4.126.956	24.845	1.149
2014	318.912	1.678.583	1.718.002	1.048.712	298.450	5.062.659	34.577	3.023
2015	370.127	1.897.073	2.036.921	1.287.595	412.436	6.004.152	42.625	4.802
2016	401.934	1.971.717	2.250.824	1.473.121	528.163	6.625.759	53.409	7.438
2017	393.491	1.927.972	2.349.778	1.626.328	625.046	6.922.615	67.681	10.141
2018*	351.532	1.792.975	2.319.899	1.701.181	710.299	6.875.886	76.590	11.319

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi sitesi, BES İstatistikleri sayfasından, Katılımcıların Yaş Dağılımı ve Şirket Bazında BES Temel Göstergeler linklerinden tarafımızca derlenmiştir.

http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_dataview_tablolu.asp?raporyil=2018&raportip=1 ve http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_dataview_tablolu.asp?raportip=1 (erişim tarihi, 06.01.2019) *2018 verisi 28.12.2018 itibariyledir. ** Devlet Katkısı Fon Tutarı 07.06.2013’den itibaren hesaplara aktarılmaya başlamıştır. *** Verilere ulaşamadık.

Özelde BES’in, genelde de finansal okuryazarlığın gelişimi için gençlerin kullandığı mobil cihazlarda yer alacak finansal ürün uygulamalarının geliştirilmesi gerekir. Bu sayede teknolojiyi yoğun kullanan 25-34 yaş ve altı grubun sistemde kalıcılıkları artırılacaktır. Gençlerin kullandığı teknoloji platformlarında yer alacak uygulamalar içinde finansal ürünlerin tanıtımının, sanal erişiminin bulunması finansal okuryazar seviyesini de yükseltebilecektir. Yazıcı (2018) göre de, sadece ürün ve hizmet satmaya odaklı olmayacak, gençlerle birlikte yaşayacak, hayat tarzı deneyimi sunabilecek, onlara arkadaş olabilecek bir aplikasyon yaratabiliyorsanız, o gençler müşteri olacak yaşa geldiğinde marka olarak sizi bilip sizi seçecektir.

Er ve diğerleri de (2014) çalışmalarında, üniversite gençlerinde finansal okul yazarlığının artırılabilmesi için çeşitli şekillerde finansal okuryazarlık programlarının tasarlanmasına değinmişlerdir.

Akın’ının da (2016, s.11) çalışmasında ifade ettiği gibi, Otomatik Katılım Sistemi ile 45 yaş altındaki çalışanların sisteme "otomatik kayıt" ile dâhil edilmesi bireylerin yeterli bilgiye sahip olmadan Bireysel Emeklilik Sistemine dahil olması anlamına

gelecektir. Sistemin uzun vadeli yapısı düşünüldüğünde bireylere asgari düzeyde de olsa sistemle ilgili bilgi verilmesi sağlanmalıdır.

Bu yüzden finansal eğitimlerde, tüm kesimlere olmakla beraber özellikle 35-44 ve sonraki yaş grubundakilerin tecrübelerinin daha genç kuşaklara aktarılmasını sağlayacak yöntemlere başvurulması, hem finansal okuryazarlığın hem de sistemde kalıcılığın artırılmasına önemli katkı sağlayabilecektir. Çünkü bu yaş grubundakilerin emekliliğine ortalama 20 yıllık bir süre olması BES'in geleceğinde bu kişileri önemli yapmaktadır. Özellikle bu gruptakilerin BES'e yatırım yapma isteğinin yüksek olması sistemin gelişimi için önemli olacaktır. Onların fonlarını hisse senetlerine yönlendirmesi, yıl içinde getirilerini takip etmesi, gerekiyorsa fon tercihlerini değiştirebilmesinin olabirlik bilincinin bu kesimlere finansal okuryazarlık eğitimleriyle aktarılabilmesi sistemin genel kabulünü artırabilecektir.

Aren vd. (2015, s.43-44) çalışmalarında şu sonuca varmışlardır: Bireysel emekliliğe yatırım yapma isteği yüksek kişiler hisse senedi veya tahvil ağırlıklı fon oluşturmayı tercih etmektedir. Buna karşılık bireysel emekliliğe yatırım isteği düşük kişiler eşit ağırlıklı fonu tercih etmektedir. Örneklemimizin yaklaşık yarısının tercihi de eşit ağırlıklı fondan yanadır. Bu konu ile ilişkilendirilebilecek bir diğer husus ise finansal okuryazarlık seviyesidir. Çalışmamızda kullanılan finansal okuryazarlık ölçeğinin sahibi Rooij vd. (2011) çalışmasında temel finansal okuryazarlık ortalama puanı 3,94 ve ileri finansal okuryazarlık ortalama puanı 5,93 iken bizim örneklemimizde 2,04 ve 3,06 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu değerlerin Rooij vd. (2011) ortalamalarından istatistiksel olarak farklı olup olmadığı one sample t test ile araştırılmış ve istatistiksel olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular neticesinde risk algısının bir boyutu olan "yatırım isteği"nin eşit dağılımlı planda düşük çıkmasının sebebi bireylerin portföy oluşturma bilgisinden mahrum olmaları ile açıklanabilir.

Bu çalışmada da görüldüğü gibi BES sayesinde riskli finansal araçların tercih edilmesi mümkün olmaktadır. Aynı şekilde finansal okuryazarlık seviyesinin yükselmesi ile de bireylerin portföylerini çeşitlendirmeleri sonucunda; hem risklerini dağıtmaları hem de diğer finansal araçlara talep oluşturmaları yardımıyla finansal sistemde derinliğin artmasına da olumlu katkı sağladıkları görülmektedir.

5. Sonuç

Türkiye'de 2003 yılında temelleri atılan BES'te, devlet katkısının 2013 yılında başlamasıyla, 28.12.2018 itibariyle toplam fon büyüklüğü 87,9 milyar TL'ye, katılımcı sayısı da 6.875.886 kişiye ulaşmıştır. Gerek teşvik sistemi ve gerekse de yapılan tanıtım faaliyetleriyle sistemden kısa sayılabilecek bir zaman içinde elde edilen bu sonuçlar olumludur. Ancak değerlendirilen fonların reel getirilerinin düşüklüğü, yapılan kesintilerin yüksekliği, otomatik katılım ile giriş yapıp cayma hakkını kullananların artması gibi sorunlar sistemin önündeki engeller olarak görülmektedir.

Diğer taraftan bireylerin, emeklilik dönemlerindeki, emekli aylığı bağlanma oranının düşecek olması yani giderlerini karşılama konusunda devlet güvencesinin yetersiz olması beklentileri nedeniyle bu açığın BES ile desteklemesinin önemi gittikçe artmaktadır. Dolayısıyla sistemin toplumun tüm taraflarınca kabul

görmesini sağlayacak farklı ürünlerin geliştirilmesi ve bunların anlatılabilmesi gerekmektedir.

Özellikle BES başta olmak üzere finansal hizmetlere talebin artması için finansal sistemin tüm düzenleyici denetleyici kurumları olmak üzere tarafların tamamı finansal okuryazarlığın artırılması sürecinde görev almalıdır. BES sisteminde bulunan şirketlerin verdiği katkılar, sinerji elde edilebilecek, uzun vadeli projelerle desteklenmelidir. Zira kamunun, BES sistemine yönelik verdiği %25 oranındaki teşvik güzel bir araç olmakla birlikte bunun yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun birçok sebebi olabileceği gibi temel nedeninin finansal okuryazarlığın yetersiz olduğu söylenebilir. Aslında hem finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hem de BES'te istenen sonuçların elde edilebilmesi birbirine bağlı konulardır. Buradaki etkileşimi dikkate alarak, uzun dönemli, sabır gerektiren eğitim faaliyetlerinde BES'in araçlarını kullanmak gerekmektedir.

Otomatik BES kavramı yerine otomatik tasarruf bilincinin lanse edilmesi, sistemin zorunluluğu yerine tasarrufların otomatik yapılması gerekliliği anlatılabilir.

Sistemde kalıcılığın artırılabilmesi için de BES'te biriken fonların, konut sahibi olmayan bireyler için kayıp olmadan konut almada kullanılabilmesi mümkün hale getirilebilir ki bunun önceden duyurulması sisteme katılımı artırabilecektir. Bu fonlar, hem konut alımında hem de belirli konut projeleri için ihraç edilecek gayrimenkul sertifikalarının satın alınmasında kullanılabilir. Aynı zamanda bu öneri, 6637 sayılı Kanunla 2016 yılında başlatılan konut sahibi olmayanlar için konut hesabı açılması ve devlet katkısı ödenmesi uygulaması ile de birleştirilebilir. Yani ilgili kesimlere yönelik yapılacak konut projeleri için ihraç edilecek gayrimenkul sertifikası ile konut hesabı açılması ve devlet katkısının, BES fonları ile birleştirilmesi mümkün olabilir.

BES'te biriken fonların, krediye erişimde teminat olarak kullanılabilmesi sayesinde de, katılımcıların birikimlerini bozmadan sistemde kalıcılıkları sağlanabilir.

Sistemin önce belli bir tasarruf gücüne sahip bireylere otomatik olması gerekirdi ki böylece sistemin faydaları, tanıtımı bu üyeler tarafından yapılabilir. Çünkü sisteme kayıt yapmak zorunda olan şirket sahipleri veya temsilcileri (insan kaynakları, muhasebe, strateji gibi bölümlerde çalışanlar) ki bunlar, belli bir eğitim seviyesine sahip kişiler olsa bile sisteme çeşitli nedenlerle inanmadığı bir durumda sistemden çıkmak için genel olarak cayma hakkının kullanımını normal görülmelidir. 2018 yılı içinde görülen sisteme giriş, çıkış şeklindeki hareketlerin zamanla, özellikle finansal okuryazarlık eğitimleriyle giriş yönünde artırılması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Acar, İ.A., Kitapçı, İ. (2008). Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim. *Maliye Dergisi*, 154, 77-98.
- Akın, F. (2016). Otomatik Katılım Sisteminin Bireysel Emeklilik Sektörüne Etkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 1-12.
- Alper, Y. (2017). Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler. Sosyal Siyaset Konferansları, 68 - 2015 (1), 1-23. <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/33231/369984>
- Apak, S., Taşçıyan, K.H. (2010). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi. *Online Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 121-129. http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_ebd/arsiv/2010_2/15sudi_apak.pdf
- Aren, S., Aydemir, S.D., Uçar, A.R. (2015). Bireysel Emeklilik Fon Tercihlerini Etkileyen Unsurlar Üzerine Bir Çalışma. *Maliye Finans Yazıları*, 103, 21-50. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/295303>
- Baştürk, F.H., Kamışlı, S., Damar, A. (2018). Finansal Bilgi Finansal Okuryazarlık mıdır?, *3rd International Congress on Education, Distance Education and Educational Technology- ICDET 24-25 November 2017 Antalya- Turkey*, Çözüm Educational Publishing - Çözüm Eğitim Yayıncılık, Ankara. <https://www.researchgate.net/publication/324949889>
- Capuano, A., Ramsay, I. (2011). What Causes Suboptimal Financial Behaviour? An Exploration of Financial Literacy, Social Influences and Behavioural Economics. *University of Melbourne Legal Studies Research Paper*, No. 540. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1793502
- Cole, S., Sampson, T., Zia, B. (2009). Financial Literacy, Financial Decisions, and the Demand for Financial Services: Evidence from India and Indonesia. *Harvard Business School Working Paper*, No. 09-117. http://www1.worldbank.org/prem/poverty/ie/dime_papers/1107.pdf
- Çımrın, F.K., Durdu, Z. (2015) Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Dönüşümü ve Bireysel Emeklilik Sistemi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8). ISSN: 2147-3668. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84821>
- Er, F., Temizel, F., Özdemir, A., & Sönmez, H. (2014). Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 14 - Sayı/No: 4, 113-126.
- Huston, S.J. (2010). Measuring Financial Literacy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44 (2), 296-316.
- Lusardi, A., Mitchell, O. S. (2006). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education. *University of Michigan Retirement Research Center WP* 2006-144. <http://mrrc.isr.umich.edu/publications/papers/pdf/wp144.pdf>

- OECD (2005). Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies. <http://www.oecd.org/general/searchresults/?q=Improving%20Financial%20Literacy:%20Analysis%20of%20Issues%20and%20Policies&cx=012432601748511391518:xzeadub0b0a&cof=FORID:11&ie=UTF-8>
- Öztürk, S., Çoltu, S. (2018). Finansal Derinleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi 2001-2016 Yılları Türkiye Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (4), 1516-1535.
- Rooij, M.V., A. Lusardi, Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101: 449-472.
- Tatlı, H., Göçer, S. (2015), Türkiye’de Sosyal Güvenlik Politikalarının Sürdürülebilirliği: Çoklu Yapısal Kırımlı Eşbütünleşme Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 6 (3), 87-11. <https://www.researchgate.net/publication/288987593>
- Yazıcı, S. (2018). Geleceği Kazanmak İçin Gençlerin En Çok Kullandığı 10 Aplikasyon Arasına Girin, *Sigorta Dünyası*, <http://www.sigortadunyasi.com.tr/2018/07/03/prof-dr-selim-yazici-gelecegi-kazanmak-icin-genclerin-en-cok-kullandigi-10-aplikasyon-arasina-girin/>
- Zait, A., Berteau, P.E. (2014). Financial Literacy-Conceptual Definition and Proposed Approach for a Measurement Instrument. *Journal of Accounting and Management*, 4 (3), 37-42.

© Copyright of Journal of Current Researches on Business and Economics is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.